

PHOTO-LIT

The Belgian photonovel: the local reuse of a European cultural practice

Contract - BR/175/A3

SAMENVATTING

CONTEXT

De fotoroman is een vorm van visuele vertelling met geënceneerde foto's, meestal gepubliceerd in tijdschriften en uiterst populair in de naoorlogse periode voor de opkomst van de televisie. De fotoroman bevindt zich op het snijvlak van vele andere media, voornamelijk filmromans, strips, melodrama, sentimentele feuilletons, en het medium was even alomtegenwoordig als invloedrijk. Latere adaptaties en overnames in andere media tonen aan hoe belangrijk en dynamisch dit erfgoed kan zijn. De fotoroman is een sleutelgegeven in de overgang naar de "visual turn" in onze moderne manieren van lezen en schrijven.

Hoewel belangrijk en heel divers, is de specifiek Belgische bijdrage aan de fotoroman altijd links gelaten door het historisch onderzoek, dat volledig focuste op de Franse en Italiaanse modellen. Bovendien is het bestaande materiaal zoals aanwezig in Belgische openbare en privé archieven en bibliotheken amper gecatalogeerd, laat staan bestudeerd, in tegenstelling tot de grote aandacht voor Belgische strips en graphic novels. Ter verduidelijking: onder "Belische fotoroman" verstaan we hier de fotoroman "made in Belgium", d.w.z.; gemaakt door Belgische uitgevers en gepubliceerd in ons land.

Een substantieel aantal werken is aanwezig in de KBR. Het corpus omvat twee luiken: enerzijds de periode 1947-1965 (voor het wettelijk depot) en 1996-vanbdaag (na het wettelijke depot). Het Photo-Lit project omvat een zo exhaustief mogelijke digitalisering van dit materiaal en de opslag en publicatie op de KBR Belgica website. Daarnaast wil het project ook nieuwe standaarden en digitaliseringsprotocollen uitwerken voor het bewaren en toegankelijk maken van dit soort veronachtzaamde populaire werken.

AMBITIES

De fundamentele bedoeling van het programma is om dit materiaal te ontsluiten, te digitaliseren en te bestuderen, en tegelijkertijd nieuwe standaarden te ontwikkelen voor het duurzaam behoud maar ook de valorisatie en verspreiding ervan voor het publiek van nu maar vooral van morgen.

Drie aspecten staan hier centraal:

- De cultuur-historische beschrijving van het medium, inclusief de materiële en commerciële context, met speciale aandacht voor de typisch Belgische kenmerken.
- De digitalisering van het materiaal zoals aanwezig in de KBR.
- De ontwikkeling van nieuwe en duurzame digitalisering en archivering procedés die een laboratorium functie krijgen voor verder werk in het veld van populaire cultuur in print.

Het project is baanbrekend op de volgende punten:

- De uitbouw van een wetenschappelijke en duurzame portal site binnen de KBR is een unieke verwezenlijking op het vlak van de Europese populaire cultuur en kan als model dienen voor andere en niet-Belgische initiatieven.
- De studie van de fotoroman vult een belangrijke leemte in de algemene studie van de Europese populaire cultuur.
- De ontsluiting van de fotoroman geeft toegang tot een vorm van cross-medialiteit *avant la lettre* en werpt een nieuw licht op moderne theorieën over “convergence culture” die nog altijd vasthouden aan een strak onderscheid tussen pre-digitaal versus digitaal.
- De fotoroman is een heel originele manier om het begin van de culturele Europese integratie te bestuderen, omdat het medium via vertaling en lokale adaptaties in grote delen van het continent circuleerde.
- Het is tenslotte ook een unieke opportuniteit om moderne en hedendaagse massacultuur in print te bestuderen, met speciale klemtoon op meestal verwaarloosde onderdelen van deze cultuur.

METHODOLOGIE

Voor het cultuur-historische luik van het onderzoek, heeft PHOTO-LIT beroep gedaan op een dubbele methdologie.

Aan de ene kant was er een algemeen kader, dat van de “comparative textual media” (CTM), zoals uitgewerkt in in Hayles and Pressman (*Comparative Textual Media: Transforming the Humanities in the Postprint Era*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 2013), een manier van werken die men kan zien als de theoretische en praktische verdieping van de case study approach van Anne Burdick, Joanna Drucker, Peter Lunenfeld, Todd Pressner, and Jeffrey Schnapp, *Digital Humanities* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2012)

Aan de andere kant, is er gebruik gemaakt van een set van meer gespecialiseerde methoden, met de bedoeling de algemene CTM aanpak te verfijnen. Deze methodes omvatten voornamelijk: “remediation theory”, “second birth theory”, intermedialiteit, narratologie en kunstgeschiedenis.

Voor het archiveringsluik heeft PHOTO-LIT gebruik gemaakt van een hands-on verkenning van de tijdschriftverzamelingen van de KBR. Bij afwezigheid van bestaande beschrijvingen, is het immers nodig maar ook extreem nuttig gebleken om simpelweg de rekken af te gaan en te zien welke (dames)tijdschriften voorbeelden van fotoromans hadden gepubliceerd in de betreffende periodes. Op deze manier zijn we van de ene ontdekking op de andere gestoten.

Voor wat betreft het eigenlijke digitaliseringswerk (scannen, opslaan, toekennen van metadata, aanpassen van bestaande standaarden, opvolgen en regelen van copyright kwesties, hergebruik van orphan works) is PHTOO-LIT kunnen uitgaan van de expertise en competentie van de KBR-dienst, die het project heeft aangegrepen om nieuwe technieken en standaarden te ontwikkelen voor het catalogeren, archiveren, publiceren en toegankelijk maken van materiaal dat nog nooit door de bibliotheek was behandeld en dat als model kan dienen bij latere Europese samenwerkingen.

WETENSCHAPPELIJKE RESULTATEN

PHOTO-LIT is er in geslaagd om meer dan zeshonderd Belgische fotoromans te identificeren en te digitaliseren, wat overeenkomt met de quasi-totaliteit van de productie. Het resultaat is te vinden op een website van de KBR:

<https://belgica.kbr.be/BELGICA/phonovels.aspx>

Vrije toegang: 117 werken

Beperkte toegang: 483 werken

Dit pionierswerk heeft ook geresulteerd in een nieuw protocol voor de duurzame digitalisering volgens internationale standaarden van populaire literatuur in drukvorm, een belangrijke innovatie binnen het veld. Daarnaast heeft het ook een nauwkeurige geschiedenis van het corpus en haar specifieke kenmerken opgeleverd, die toelaten de verschillen tussen de Belgische productie en buitenlandse modellen goed in kaart te brengen.

Een ander belangrijke resultaat was de interdisciplinaire studie van het medium, met aandacht voor esthetische en verhalende dimensies, maar ook voor de materiële context en de relatie met publicatievormen en -geschiedenis. Speciale aandacht ging hierbij uit naar relaties en dwarsverbanden tussen de productie in Vlaanderen en Franstalig België en naar de problematiek van de vertalingen. Tenslotte is het ook mogelijk gebleken met grote precisie de verschillen België en Europa bloot te leggen, zoals de late opkomst maar ook het lange overleven van de Belgische productie, de aanwezigheid van tweetalige elementen, de afwezigheid van gespecialiseerde magazines maar de systematische aanwezigheid binnen andere magazines (de damesweekbladen), de naadloze overgangen tussen origineel en vertaald materiaal, de aanwezigheid van elementen van suspense en humor in vele Belgische weken zoals die gemaakt door Richard Olivier (met veel humor maar zonder satire), de bijzondere positie van het werk van de “chique” fotoromans van Hubert Serra (met hun groter budget, de duidelijke inbreng van de editors van het magazine waarin ze verschenen en de poging om aansluiting te vinden bij een nieuw middenklasse publiek), en tenslotte de link met de stripwereld (zoals in het werk van Jean-Michel Charlier en Jacques Van Melkebeke, beiden ook zeer actief als stripscenarist).

AANBEVELINGEN VOOR VERDER ONDERZOEK EN IMPLEMENTERING BINNEN HET BELGSICH BELEID

Het pionierswerk van PHOTO-LIT kan op twee manieren als een echte game changer worden gezien.

Enerzijds heeft het de kans gegeven een aantal technische protocollen uit te werken (digitalisering, workflow, internationale standaarden, IPR, metadata) die men op grote schaal kan implementeren voor ander onderzoek en die toelaten de strategische positie van de KBR als een internationale sleutelinstelling te versterken.

Een nieuw Brain-project (“ARTPRESSE”) onder de supervisie van KBR en eveneens in samenwerking met de twee andere PHOTO-LIT partners (KU Leuven en Liège Universiteit) zal verder bouwen op deze expertise. Het is het bewijs dat het kader zoals uitgebouwd door PHOTO-LIT duurzaam en schaalbaar is, terwijl het tevens aantoont dat het toelaat de wetenschappelijke samenwerking tussen diverse Belgische partners te intensifiëren.

Anderzijds heeft PHOTO-LIT ook de rijkdom van een bepaald soort verwaarloosd cultureel erfgoed duidelijk gemaakt. Het lokale en internationale succes van de valorisatie initiatieven

van het project toont aan dat er een grote interesse bestaat voor dit soort visuele cultuur en de traditie van de algemeen en damestijdschriften.

Het verdient derhalve aanbeveling om dit soort onderzoek en verspreidingspolitiek als een essentieel onderdeel van de KBR werking naar voor te schuiven, zowel voor wat betreft de eigenlijke archivering en digitalisering van de KBR archieven als voor wat betreft de plaats en rol van de KBR als wetenschappelijke instelling en als belangrijke speler in de vernieuwde dialoog met het brede publiek, nationaal maar ook internationaal.

SLEUTELWOORDEN:

België, cultuurgeschiedenis, digitalisering, totoroman, populaire cultuur, tijdschrift, visuele vertelling